

Ungas rum och rörelser i stadens periferi

Mats Lieberg

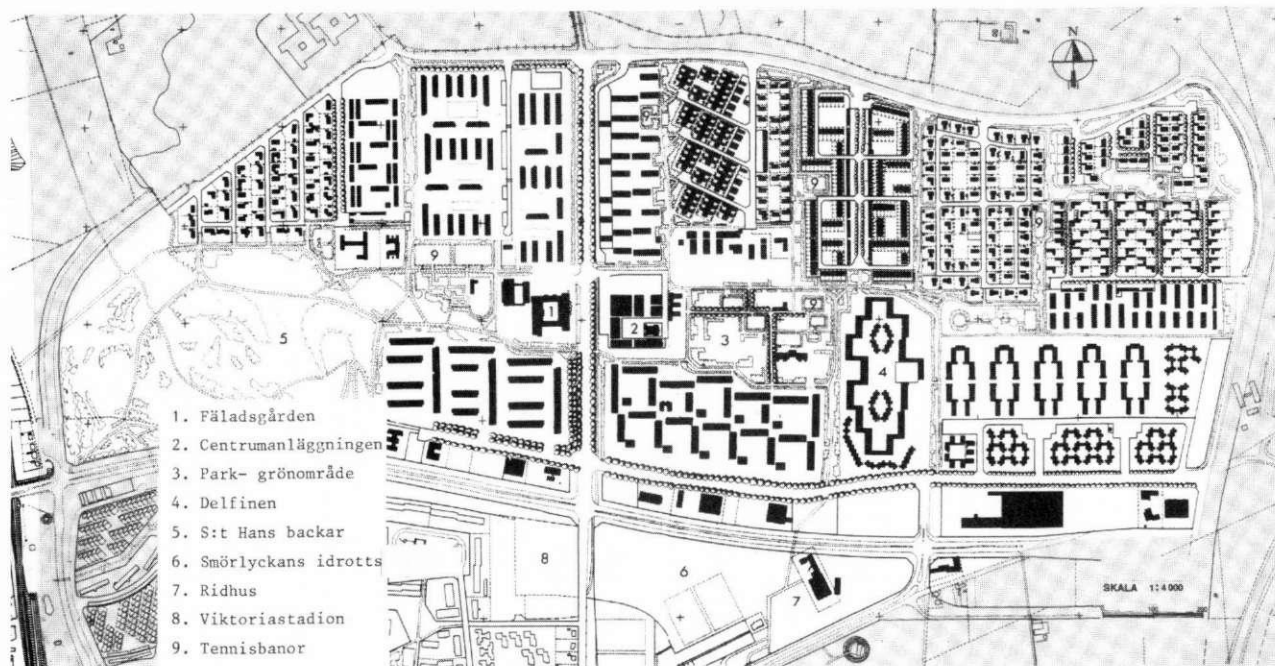
När ungdomar tar staden och dess offentliga rum i besittning sker det ofta på ett iögonfallande och ljudligt sätt och orsakar inte sällan oro, rädsla och krav på åtgärder. De offentliga och halvoffentliga rummen blir till scener för möten och kommunikation och där de mest spektakulära ungdomskulturerna spelas upp. Men gatan¹ och rummen mellan husen fungerar också som frirum och reträttplatser dit ungdomarna kan dra sig undan när de vill slippa vuxensamhällets och andra ungdomars insyn och kontroll. Ungdomarna använder den offentliga miljöns olika platser, rum och sammanhang inte bara som ställen att vistas på, utan också som platser där de kvalificerar sig till vuxenlivet. I deras föreställningsvärld närmar vi oss något som skulle kunna kallas det 'existensiella rummet'², dvs. en syn på staden som en sfär av flera sammanlänkande rum, vilka fyller viktiga funktioner i utvecklingsprocessen under tonåren.

I denna artikel beskrivs hur ungdomar i tonåren använder stadens och bostadsområdets offentliga platser och rum. Relationen mellan ungdomar och den byggda miljön sårts således i fokus. Särskild tonvikt läggs vid hur samspelet mellan förort och innerstad ser ut, samt hur polariteten mellan platser och 'icke-platser' ser ut i ungdomarnas per-

spektiv. Syftet är att visa hur de till synes tråkiga och fantasilösa 'icke-platserna' laddas, ges nya innebörder och omvandlas av ungdomarna till deras egna 'vardagsrum', där kamratskap, vi-känsla och lokal platsidentitet byggs upp. En och samma plats kan ha mångtydiga och motsägelsefulla drag, beroende på när, hur och av vem den används. Ungdomarna utnyttjar de skarvar som rummet och tidens organisation erbjuder. De tar sig in på byggarbetsplatser, klättrar över staket, utforskar underjordiska garage och kulvertsystem etc.. Miljön fylls av deras berättelser, aktiviteter och fantasier, antingen det gäller järnvägens buffertzoner eller industrikvarterens varulager och skrotupplag. Att jag har valt att utgå från kategorin tonåringar (14–17 år) beror på att under denna åldersperiod använder de unga den byggda miljön på ett friare och mer intensivt sätt än vad många andra grupper gör. Därmed tydliggör de också flera av de aspekter som är intressanta i detta sammanhang.

Att forska om ungdom och byggd miljö

Utgångspunkt för artikeln är en etnografisk studie av ungdomar i bostadsområdet Norra Fäladen i Lund³. Under cirka två års tid följde jag på nära håll några olika ungdomsgrup-

Figur 1: Plan över bostadsområdet Norra Fäläden i Lund

per för att se hur de använde stadens och bostadsområdets offentliga miljöer och vad stadslivet överhuvudtaget betyder för dem. Data samlades in genom intervjuer med både ungdomar och vuxna samt genom deltagande observation i olika ungdomsmiljöer. Ungdomarna fick också skriva uppsatser och rita kartor, s. k. mental maps över sitt bostadsområde och de centrala delarna av staden⁴.

Att studera ungdomars vardagssituationer i deras egen miljö ställer särskilda krav på tillvägagångssätt och datainsamlingsmetoder. Det låter sig knappast göras med hjälp av färdigformulerade frågor i ett formulär eller en enkät. Man måste istället börja från grunden och succesivt lägga ihop bitarna till ett mönster som kan ge perspektiv åt de ungas tillvaro. Genom att delta och följa dem i deras vardagsliv (på fritidsgården, i föreningen eller utomhus i bostadsområdet) kom ett sådant mönster succesivt att växa fram. Genom att ta del av deras umgängesformer, samtal och aktiviteter och genom att följa dem under bestämda tidsförlopp, fick jag möjlighet att se tillvaron utifrån deras perspektiv. Tillvägagångssättet, som förutsätter en kombination av olika kvalitativa och kvantitativa metoder, ger möjligheter att se skill-

nader mellan det som är och det som sägs vara, mellan det som är synligt och det som försiggår i det fördolda, bortom de vuxnas insyn... Samtidigt tvingas man själv reflektera över vad det är för processer man ger sig in i och kanske till och med sätter igång⁵.

Norra Fäläden – från betesmark till ett modernt bostadsområde

Norra Fäläden i Lund, kan beskrivas som ett ganska typisk svensk förortsområde från slutet av 60-talet. Den betesmark som tidigare låg här förvandlades på kort tid till ett modernt bostadsområde för cirka tiotusen invånare. Bostadsområdet är ett resultat av en medveten funktionalistisk planering, med grannskapsenheten som förebild och ideal. Avsikten var att skapa en helt ny stadsdel som skulle fungera som en "stad i staden" med mycket grönytor och tydlig separation av ytor för bostäder, industriell tillverkning, rekreation och transporter (se figur 1). Bebyggelsen är organiserad i små avgränsade bostadsenheter med varierande hus typer och upplåtelseformer. Här finns ett rikt utbud av social och kommersiell service, huvudsakligen koncentrerat

till ett bälte i och ikring områdets centrumanläggning. Differentiering i boendet, både vad gäller upplåtelseform, hus-typer och kategorier har inneburit att området fått en socialt, etniskt och kulturellt blandad befolkning. Med grannskapsenheten som ideal och planeringsbegrepp och med en väl utbyggd arsenal av bostadskomplement har här skapats en stadsdel där de boende kan känna sig trygga, utveckla gemenskap och grannkontakter. Men den moderna stadens funktionsdifferentiering förutsätter också avgränsningar och buffertzoner.

De platser och sammanhang som jag kommer att uppehålla mig vid är knappast några nostalgiska och romantiska platser som man förknippar med trygghet, gemenskap och grannkontakter. Snarare får miljöerna representera gränzonernas och icke-platsernas mångtydighet i den här typen av stadsrum i gränslandet mellan stad och land. Norra Fäladens mest charmlösa ytor och rum har en historia – om än kort – med skiftande brukare. De unga tillhör den grupp som suveränt överskrider gränserna, inte minst under den tid då delar av miljön förvandlas till ingenmansland. Centrumtorgets ödslighet under sensommarskvällarna eller strövområdets tystnad en måndagskväll, ger utrymme för alternativa användningsområden..

Tre rumsliga kategorier

Ungdomars förhållanden till staden och den byggda miljön varierar mellan olika grupper och kategorier. Pojkarna är t. ex. mer områdesbundna än vad flickorna är. De vistas också i större utsträckning än flickorna hos kamrater samt utomhus inom området. Flickorna ägnar däremot mer tid åt att vistas i innerstaden, speciellt i köpmiljöerna, samt att besöka andra platser/lokaler utanför bostadsområdet. Vidare finner man att de yngre tonåringarna vistas mera ute i området än vad de äldre gör och att vistelse såväl nere på stan som på andra platser utanför området blir vanligare ju äldre man blir. Intressant nog förefaller det också som att vistelse i hemmet blir allt vanligare, inte minst bland pojkarna. Noteras bör att detta är genomsnittssiffror. Materialet pekar på att det finns betydande individuella skillnader.

Med hänsyn till ungdomarnas rumsliga orientering kunde tre kategorier eller typfall urskiljas. Det är för det första de *hemorienterade* som tillbringar mycket tid hemma och nästan aldrig vistas ute i bostadsområdet eller nere på stan. För det andra har vi de *föreningsorienterade* ungdomarna

Bostadsområdet Norra Fäladen med högstadieskolan centralt placerad i området.

som lägger ner större delen av sin lediga tid på att delta i olika typer av organiserad verksamhet i föreningar och organisationer av olika slag. Dessa vistas mestadels utanför sitt eget bostadsområde. Slutligen finns de *kamratorienterade* ungdomarna som tillbringar merparten av sin fria tid tillsammans med kamrater ute i bostadsområdet. Grupperna skiljer sig åt vad gäller storlek, social bakgrund, etnicitet och kön. Flertalet ungdomar tillhör de föreningsorienterade eller hemorienterade grupperna. Bland de kamratorienterade finns en överrepresentation av pojkar ur de lägre socialgrupperna, samt en relativt stor andel invandrare. I de båda övriga grupperna dominerar ungdomar med medelklassbakgrund⁶. De kamratorienterade och de föreningsorienterade ungdomarna är flitiga användare av stadens rum och platser. Att de hemorienterade ungdomarna inte använder staden i samma utsträckning och på samma konkreta sätt i sitt vuxenblivande innebär inte att dessa skulle ha sämre förutsättningar att bli vuxna. Det finns som jag strax återkommer till många andra sätt att bli vuxen på och alla inbegriper inte nödvändigtvis ett direkt utnyttjande av stadens rum och sammanhang.

Tre teman

Det är genomgående tre olika teman som återkommer i de ungas användning av stadens platser och rum. Dessa teman är: (1) att lära av staden, (2) staden som teater och (3) att erövra och omvandla staden. Det första temat handlar om att kvalificera sig för ett liv som vuxen. Man skulle nästan

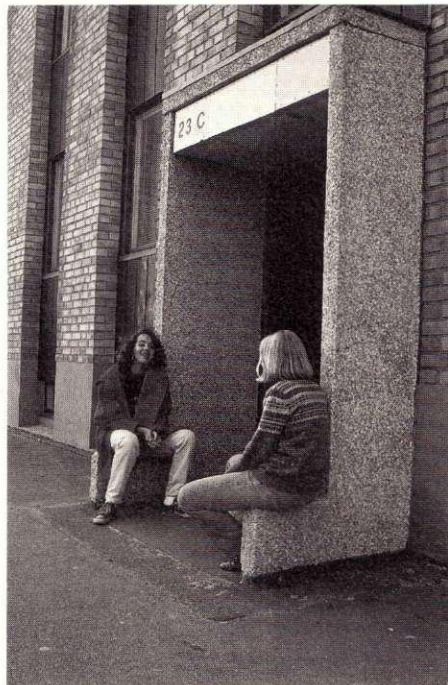
kunna säga att ungdomarna tränar vuxenliv. Staden och de offentliga rummen är den fysiska arenan och platsen för detta lärande. En viktig del i detta är att skaffa sig kompetens, kunskap och lärdomar som man kan använda i det egna identitetsarbetet. Det handlar om att öva sig i förmågan att klara sig själv och att bemästra nya situationer. Det handlar om att utforska det spännande och oväntade, att testa gränser för det otillåtna och konfronteras med nya människor, både vuxna och andra ungdomar och att låta sig överraskas. Konfrontationer med andra grupper innebär ofta möten med olika slags reaktioner på egna handlingar eller uttrycksformer. Att ta konsekvenserna av sitt eget handlande, t. ex. när det gäller upptåg och småkriminalitet kan ses som en form av mognad och lärande på väg mot ett vuxet liv.

Det andra temat utgår från sociologen Erving Goffmans syn på av staden som en scen med en främre region (on stage) där man kan visa upp sig och uppträda inför en publik; och en bakre region (back stage) där man tränar och förbereder sig för sitt framträdande. Poängen är att vi förhåller oss olika till varandra bakom respektive på scenen. Bakom scenen tränar vi oss och förbereder oss för framträdandet på scenen. På scenen handlar det snarare om att visa upp sig för en publik, att se och synas. Att göra detta i en stadsmiljö innebär är att man själv kan studera andras utseende, beteenden mm – och både lockas, roas och förskräckas av detta – samtidigt som man kan låta andra betrakta sig själv.

Det tredje temat, att erövra och omvandla staden, handlar om hur ungdomar själva avgränsar fysiska rum och inrättar sina egna territorier både backstage och onstage. Det behöver inte nödvändigtvis vara fråga om en bestämd plats eller ett avgränsat rum. Ett sådant territorium kan skapas genom att en grupp ungdomar rör sig inom staden och genom ett typiskt back-stage-beteende visar att de inte anpassar sig till det offentliga rummets oskrivna lagar.

Reträttplatser, interaktionsplatser och frizoner

I studien av Norra Fäladen slog det mig med vilken fantasi och kreativitet ungdomarna tog en till synes torftig förortsmiljö i anspråk för att organisera sitt eget liv. Även om detta ofta skedde ganska spontant och slumpartat var det långtifrån ogenomtänkt. Det är famför allt tre typer av platser

Trappor, portar, källarnedgångar är viktiga reträttplatser för ungdomar i tonåren.

ungdomarna söker sig till: För det första söker de sig till olika typer av undangömda platser och sammanhang (back stage), där de kan uppleva någonting meningsfullt och intressant tillsammans med jämnåriga och likasinnade. Detta kan ske enskilt eller i grupp men syftet är oftast att komma bort från vuxenvärldens och andra ungdomars insyn och kontroll. Den här typen av platser kallar jag *reträttplatser*. Det kan vara trapphus, källare, garage, klubblokaler etc., vilka huvudsakligen används för någon form av subjektivt identitetsarbete. För det andra söker sig tonåringar, framför allt pojkar, ut i gatans offentlighet (on stage), till livliga och folktäta platser som torget, gågatan, varuhuset etc., där interaktion och kommunikation mellan människor är det viktiga, för att visa upp sig och konfronteras såväl med andra ungdomar som med vuxna. Dessa platser kallar jag *interaktionsplatser*. De används huvudsakligen för olika typer av relationsarbete, såväl inom den egna gruppen som gentemot omgivningen. För det tredje inrättar ungdomar sina egna platser och rum, s. k. *frizoner*, ofta för att testa gränser och iscensätta olika typer av frigörande och gränsöverskridande handlingsmönster. Det kan vara alltifrån spontant anord-

nade ravefester i någon övergiven industribyggnad, utforskande av underjordiska rum och kulvertsystem, till att omvandla ett förortstorg till sitt eget vardagsrum.

En viktig poäng med det här resonemanget är att det finns ett samband mellan reträttplatser, interaktionsplatser och frizoner. De platser och rum ungdomarna söker sig till är inte direkt utbytbara. Att vistas på fritidsgården eller i klubblokalen i förorten är t. ex. något helt annat än att gå runt på gågatan eller i gallerian i innerstaden. Att hänga vid kiosken eller gatukorsningen i förorten är i sin tur något helt annat än att dra runt på stan eller besöka ett diskotek i innerstaden. Alla är viktiga samlingspunkter och ställen där ungdomar i tonåren träffas, umgås och gärna uppehåller sig. Men de fyller olika funktioner.

Rum och rörelser i stadens periferi

Vi ska nu stifta bekantskap med Axel som är 16 år och går i 9:an. Han och hans kamrater ingår i ett gäng som tillhör kategorin *kamratorienterade* ungdomar. Gänget är könsmässigt blandat, dock med viss övervikt av pojkar. Dessa ungdomar sätter högt värde på utelivet i området och lägger ner massor av tid på att bara vistas med sina kamrater. Platsen för deras samvaro är oftast någonstans ute i området. Mötesplatsen, åtminstone under den kalla årstiden är i regel fritidsgården, men i brist på bättre utrymmen kan i stort sett vilka platser och ställen som helst nyttjas. Det viktiga är att dessa platser tjänar just de intressen och behov ungdomarna för tillfället råkar ha. Axels stora intresse är att vara med kompisarna i 'gänget'. De söker upp varandra direkt efter skolan och sedan är de tillsammans resten av dagen. Kamratgruppen kan liknas vid en omfamnande kropp eller 'social livmoder' som Thomas Ziehe (1986) uttrycker det. Kamratgruppen blir en trygg oas och får ungefär samma funktion som familjen och skolan har för andra ungdomar. En stor del av tiden tillbringas de utomhus.

En viktig och framträdande aspekt i de här ungdomarnas vardag är det nära och bekväma avståndet till varandra. Att lätt kunna spåra och hitta varandra, att dagligen kunna hålla igång och röra sig fritt inom de närmaste omgivningarna är en viktig del i deras vardagsliv. De rör sig och förflyttar sig efter en särskild slags logik: om ingenting händer eller om ingenting särskilt finns att uppmärksamma på en plats, kan de ett ögonblick senare vara på ett helt annat ställe. Detta är ett rörelseschema som kan få en utomstående att bli helt för-

virrad. Men för medlemmarna i 'gänget' är det offensiva rörelsemönstret och det ständiga utnyttjandet av de givna betingelserna i omgivningen, närmast en självklarhet för att undvika att ha tråkigt. Det blir en slags 'överlevnadsstrategi', där detta att vara observant på vad som sker just här och nu, blir ytterst viktigt. De blir en slags 'nomader i nuet'. Centrum för dem är den plats där de för tillfället råkar befinna sig, vilket i sin tur innebär att förhållandet mellan centrum och periferi hela tiden förflyttas och förändras. De har skarp blick för allt som förefaller oanvänt, överblivet eller outnyttjat. Genom att ta sig in i, utforska och slå sig ner i förrådslokaler, källare, trapphus, garage och t. o. m. stadsdelens underjordiska kloaksystem, visar de att de besitter stor lokalkännedom och uppfinningsrikedom när det gäller vad dessa utrymmen kan användas till.

Att träffas utanför fritidsgården, att bara 'stå och snacka' eller dra runt i området uttrycker ett slags behov av omedelbara och ej förutbestämda egenaktiviteter, som kan pågå ostört utan vuxnas och andra kamraters kontroll och insyn. Detta blir de kamratorienterade ungdomarnas egen offentlighet, där de kan utbyta erfarenheter, träffa kamrater av motsatt kön och berätta historier för varandra. Mötet mellan pojkar och flickor är beroende av var, på vilken plats, de befinner sig. Under den mer utprovande fasen fungerar ofta offentliga platser som viktiga ställen där man får möjlighet att betrakta och lära känna varandra, medan det är på fester och i andra privata sammanhang som de sexuella erfarenheterna görs. I offentligheten råder andra regler och en annan rationalitet än inom den privata sfären, dvs. en mer informell, icke-organiserad rationalitet, som är en viktig del av just den här lokala ungdomskulturen⁷. Även om Axel och hans kamrater tillbringar mycket tid med att stå och prata utanför fritidsgården eller med att hänga på torget, så är deras tillvaro också fylld med andra 'aktiviteter'. Då handlar det ofta om att kunna uppleva egna gjorda erfarenheter. Att helt enkelt skaffa sig inflytande över och ta kontroll över den fria tiden och de fria rum som står till förfogande utanför skola och annan färdigstrukturerad verksamhet. De gör det bl a genom att sätta igång "hyss och galna upptåg".

Hyss och galna upptåg

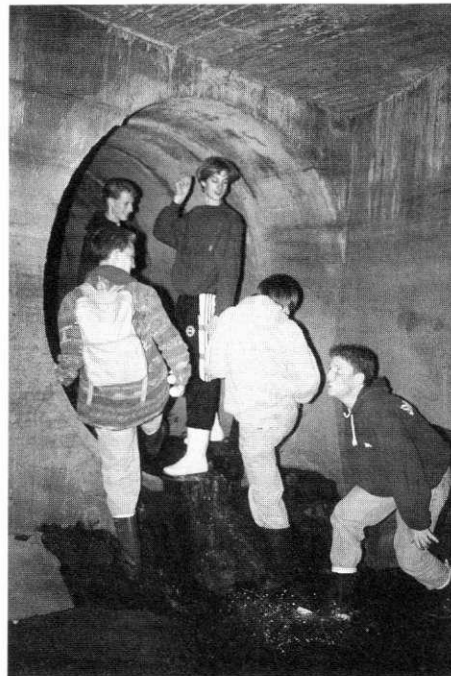
Hyss och galna upptåg är en form av gränsöverskridande handlingsmönster som ger extra krydda åt tillvaron. De utspelas inom ramen för vad jag tidigare kallat sociala och

rumsliga frizoner. Att på natten fylla en hel trädgård med kålhuvuden, införskaffade från någon av livsmedelsaffärernas varulager, bara för att få se den ursinnige radhusägarens förtrivlade reaktion dagen därpå; att såga ner den stora julgranen på torget; att hissa upp rektors cykel i flaggstången och starta gräddbullskrig i studiehallen på skolan, hör till den här arsenalen av hyss och galna upptåg. Det kan också handla om att reta upp någon känslig person så att denne eller polisen börjar jaga ungdomarna. Då sätts lokalkännedom och platsförtrogenhet på sin spets. Då gäller det verkligen att utnyttja sin kunskap om smitvägar, genvägar och gömställen bortom vuxenvärldens horisont.

Hyss och galna upptåg handlar också om att testa gränser för vad som är tillåtet och inte tillåtet – en form av spänningskriminalitet där lärandet bl a består i hur man ska förhålla sig till vuxenvärldens reaktioner eller brist på reaktioner. Vuxenblivandet eller mognaden består då i att kunna ta konsekvenserna av sitt eget handlande.

Det är inte bara spänningsmomentet i själva genomförandet av upptågen som ungdomarna söker. Det handlar också om att visa sina kunskaper och färdigheter när det gäller att läsa och behärska rummet. I den här meningen blir den här typen av handlingsmönster också en form av *territorialisering*, där man ger sig till känna genom att erövra och visa att man behärskar bestämda platser och rum. I det här fallet fungerar hela bostadsområdet som det handlingsrum inom vilket gänget agerar. För att ytterligare understryka att de behärskar och kontrollerar det fysiska rum som stadsdelen utgör, berättar medlemmarna i gänget om något som de kallar 'kloakvandringar':

Det började för ungefär ett år sedan. På en av våra rundor i området upptäckte vi en stor grå cementklump, som vi inte hade sett tidigare. Det visade sig vara ingången till ett stort avloppssystem för regnvatten.(...) Ja, till en början gick vi bara en bit in, för vattnet stod ett par decimeter upp i röret och det blev ju becmörkt därinne. Nästa gång vi kom dit hade vi stövlar och ficklampa med oss. (...) det gällde ju att gå så långt in som möjligt (...) så långt man vågade. Den gången gick vi väl bara några hundra meter, tills vi kom till den första förgreningen. Sen har vi gått längre och längre in för varje gång vi har varit där. Sist vi var där nere gick vi säkert ett par kilometer.(...) jo det är sant. Det här systemet av tunnlar sträcker sig under hela stadsdelen. Det handlar om

Sociala och rumsliga *frizoner* där frigörande handlingsmönster utspelas.

flera kilometer. I början kan man gå helt upprätt men ju längre in man kommer, desto mer får man huka sig när man går. Till slut orkar man inte gå mer än femtio meter i taget. Sen måste man vila. (...) I taket på tunneln finns det hål lite varstans där man kan klättra upp och försöka lyfta av det tunga järnlocket. Har man tur och lyckas få av locket (oftast sitter det fast) så kommer man då upp på något okänt ställe i området. Vi har haft krita med oss och skrivit våra namn längst in. Sen är där en massa droppstensliknande figurer i skarvarna mellan rören. Vi brukar fantisera att det står någon där (...) och så ger vi dem olika namn t. ex. 'gumman med hucket', och (...) Sen är det lågt i taket och en massa spindelväv som hänger ner. Massor med intressanta småkryp och växter lever här nere. Kusligt helt enkelt. På ett ställe är det ett enormt rotsystem som har trängt sig in. Rötterna ser ut som långa ormar som ringlar sig fram i tunneln. (...) Det är skithäftigt att vråla och åstadkomma olika ljud, för det ekar så fint där nere. Sen är det rätt ball och snacka om det efteråt. Det är ju ingen annan som har varit så långt inne som vi.

Detta är ett bra exempel på hur ungdomarna omvandlar en del av perifrins platser för att skapa sin egen värld, någonstans mellan verklighet och fantasi. Det är här i bostadsområdets utkanter och periferi som fantasi och kreativitet kan få utlopp. Här inrättar de sina egna rum och rörelser. Här kan de experimentera med sina liv, iscensätta olika typer av starka händelser och upplevelser. En till synes meningslös 'icke-plats' laddas med en helt annan innebörd. Detta möjliggörs genom att miljön inte är strukturerad och färdigplanerad. Det oplanerade och oförutsägbara kan ta form och finna rum. Kloakvandring blir en form av utmaning och uthållighetsprov, en slags test på vem man är, vad man vågar och att man platsar i gänget. Flera av de till synes "stöddiga" pojkarna berättar hur rädda de var första gången där nere. Att vattnet plötsligt skulle komma forsande emot dem eller att batterierna i ficklamporna skulle ta slut. Förmågan att övervinna rädslan och bemästra situationen är en viktig del av upplevelsen. Känslan att 'vara någon' framstår som väsentligt. Att kunna uppleva något direkt och på egen hand, att hitta på något som man är ensam om och som bygger på egna ej tidigare prövade eller förhandsgranskade erfarenheter är annars svårt i dagens samhälle. Detta är något som de kan gå igenom i efterhand, något de kan prata och skämta om i flera veckor efteråt. Här utvecklas också nya och alternativa läroprocesser. Pojkarna berättar t. ex. entusiastiskt om hur de med hjälp av uppslagsböcker och förstoringsglas brukar ge sig i kast med att identifiera och klassificera en del av de småkryp och annat de möter här nere. Vid sidan av det formella lärande som skolan har att erbjuda, inhämtar de kunskaper och erfarenheter inom ramen för ett informellt lärande, som de inte behöver dela med någon annan. Exemplet visar hur den byggda miljöns olika platser och rum kan möjliggöra denna form av lärande.

Rummen mellan husen – de ungas vardagsrum utomhus

För de allra flesta, och speciellt för de hemorienterade ungdomarna, hör kanske inte den här typen av exceptionella platser och handlingsmönster till vardagen. Då är det väl snarare rummen mellan husen och de trapphusnära platserna på gården/gatan som är de viktiga platserna och alternativen till det egna privata tonårsrummet. Det är här de informella och spontana mötena äger rum. Det är här man

Övergivna och bortglömda 'icke-platser' omvandlas och laddas med nya betydelser.

Rummen mellan husen är viktiga mötesplatser och alternativ till det egna tonårsrummet.

pratar om vad som har hänt i skolan, om den senaste festen, om killar och tjejer och annat som är väsentligt i livet. Vid portingångarna finns ofta låga räcken och små avsatser där framför allt flickorna brukar sitta och vid gavlarna finns en stor cementklump som ser ut som en jättestor upp-och-nervänd blomkruka. Härifrån har man ganska god överblick över vad som sker både ute på gårdarna och framför de närmaste husen. Här passerar också en hel del människor, både ungdomar och vuxna på väg till och från sina lägenheter.

Ungdomarna söker sig också till mera dolda och insynskyddade platser i trappuppgångar, källare och vindar. Det

Gatan används både som mötesplats och arena för olika aktiviteter ...

gäller speciellt på vintern när de inte har någon annanstans att ta vägen och när de vill dra sig undan i den egna gruppen. Den här typen av *trapphusnära* platser utgör typiska reträttplatser. De kan både ha karaktär av tillfälliga rum, dit man söker sig om man blir jagad eller hotad (gömställen), och utgöra mera bestående platser för socialt umgänge. En del av dessa platser är numera, åtminstone utifrån ungdomarnas perspektiv, hotade genom att fastighetsägarna installerar elektroniska porttelefoner och larmsystem i brottsförebyggande syfte. De inför rökförbud och andra åtgärder som försvårar för ungdomarna att utnyttja denna typ av reträttplatser. De unga försöker på olika sätt överlista och kringgå de vuxnas bestämmelser och välvilliga åtgärder bl a genom att knäcka koder och ta sig in på förbjudna platser. Det ligger naturligtvis en kreativ utmaning i denna kamp mellan generationerna, och för många är det just kampen och gränsöverskridandet som är själva poängen.

Tar vi de hemorienterade ungdomarna platser som utgångspunkt uppstår ett intressant förhållande mellan centrum och periferi. Centrum är för dem snarast den egna gården eller gatan där de tryggt kan umgås med kamrater ur den egna gruppen. Periferin ligger i gränssonen till nästa bostadsenklav eller delområde, där andra grupper och gäng dominerar och behärskar rummet. Distinktionen utgörs vanligen av klassmässiga-, och/eller etniska- och könsspecifika skillnader, vilka i sin tur ofta är relaterade till olika ungdomskulturella stilar och grupperingar. I förortens relationer mellan olika gäng blir etnicitet, klass och kön viktiga

revirgränser – något som ofta tonas ner och får mindre betydelse i mötet med andra grupper i innerstaden. Då blir snarare identiteten av att vara från Norra Fäladen den viktiga distinktionen.

I periferin återfinns vi även en annan typ av platser i boendemiljön som jag kallar *gränssonsplatser*. Det är också en typ av mellanrum, dvs. övergivna eller bortglömda platser i anslutning till en gatukorsning eller ett grönområde som ligger i utkanten av området eller i gränssonen mellan två bostadsområden. Det handlar om platser och rum i det ingenmansland som utgör gränssonen mellan stad och land. Platsens främsta kännetecken är att den egentligen inte är avsedd för någonting. 'Vi ses borta vid kullen', eller 'de sitter borta vid gröningen', brukar ungdomarna säga. Just i det område som jag studerade fanns det ganska många olika mellanrum och icke definierade platser att välja mellan, och för ungdomarna var det alldeles entydigt vad det var för ställen det var fråga om. Och det var oftast på den här typen av platser de sammanstrålade eller träffades mera spontant på vardagkvällarna – antingen för fredlig samvaro eller mera antagonistiska uppgörelser. Grupperna kännetecknades framför allt av den tydliga könsblandningen. Kom man en kväll kunde det vara 10–15 killar och tjejer som stod i en klunga på gröningen, eller hängde på sina cyklar vid vägkorsningen. Oftast börjar det med att det bara är några stycken som träffas och går dit och slår sig ner. Andra som har vägarna förbi eller som är på väg till några av kompisarna i gänget upptäcker snart de som sitter där och kan välja att ansluta sig eller ta en annan väg förbi. Platsernas ambivalenta karaktär där olika rörelsemönster och funktion möts och konfronteras gör dem inte bara intressanta att ta i besittning utan också till viktiga förbindelse-länkar mellan olika rum.

Det som avhandlas inom ramen för denna 'mellanrumskultur' är oftast inte något särskilt. Det är en slags "doing nothing kultur" (Corrigan 1979) där man pratar om vad som har hänt under dagen i skolan eller vad som ska ske till helgen. Ofta rör det sig om sådant som de vuxna pratar om hemma vid köksbordet. I denna mening kan man kanske tala om ett slags vardagsrum, utomhus. En del skämt, spydiga kommentarer kan leda till skratt och höga tillrop. Ibland, speciellt när killarna var med kunde det gå livligare till med knuffar, sparkar och fysiska lekar som ingredienser. Platsens läge och de handlingsmönster som utspelas här påmin-

ner en del om det som William Foote Whyte (1981) beskriver i sin klassiska bok 'Street Corner Society'. Det är en plats som man känner som sin. Samtidigt är det just mångtydigheten och oklarheten i dessa rum som gör att de kan omtolkas och omvandlas till arenor och rum för olika användningsområden. Det som av många vuxna betraktas som övergivna 'icke-platser', utan någon bestämd funktion eller innehåll, omvandlas tillfälligt av ungdomarna till för dem viktiga platser med stark symbolisk laddning och innebörd.

Centrumtorget – sommarkvällarnas frirum och mötesplats

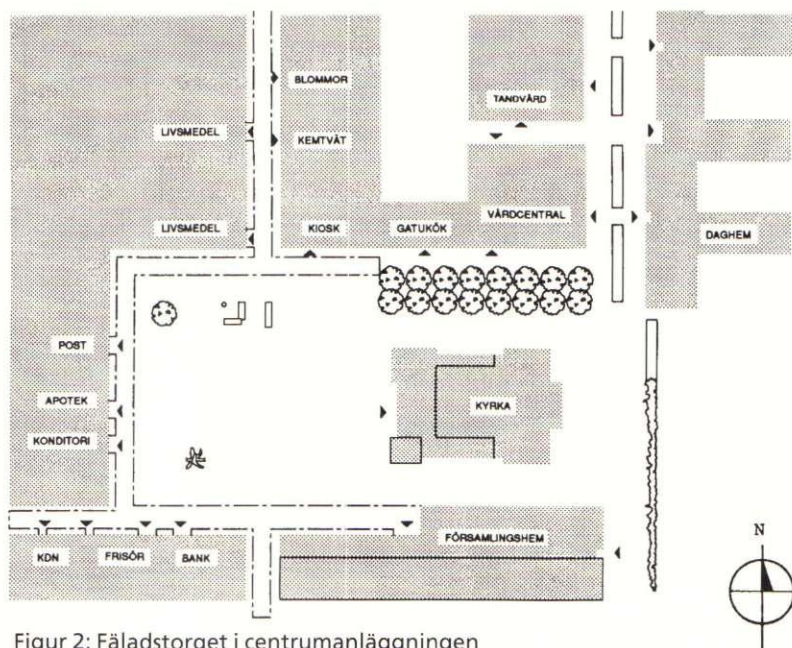
Ytterligare en plats som stundtals omvandlas och ges alternativa betydelser och funktioner är torget i centrumanläggningen (se figur 2). Hit söker sig ofta Axel och hans kamrater. Till att börja med är de oftast bara några stycken som kanske varit inne och handlat i kiosken och som sedan slagit sig ner på bänken utanför affären. Allteftersom kvällen går ansluter sig fler och fler. Tjejerna sitter på bänken och killarna står i grupper eller hänger på sina cyklar. Några har kanske slagit sig ner på fönsterbläcket till konsumaffären. Gruppen växer närmast organiskt och kan efter några timmar uppgå till ett femtiotal ungdomar. När affärerna vid torget stänger är det inte längre så mycket folk som passerar eller gör sig ärende dit. Då omvandlas torget eller delar av det till en plats för samvaro och gemenskap. En stor del av samvaron går ut på att bruka tiden åt sig själva med oavbrutet prat som då och då avbryts av hejdlösa skratt och utfall. Torget utgör ett avskilt rum där samvaron och samtalen kan pågå ostört, utan att någon förälder, lärare, fritidsledare eller annan vuxen lägger sig i.

Ibland när det är många ungdomar på torget krävs en viss ommöblering. Bänkar från andra delar av torget flyttas och placeras i en ring så att alla kan vara med i gemenskapen. Stämningen stiger och tillvaron kryddas med diverse tilltag och smågruff, främst bland pojkarna som har ett påtagligt 'fysiskt' sätt att kommu-

Torget i centrumanläggningen omvandlas stundtals till ungdomarnas eget rum.

nicera med varandra. Vad det här handlar om är att försöka övervinna känslan av att ingenting händer. För även om samvaron på torget oftast är munter och trevlig så kan ibland en obevklig och påträngande upplevelse av 'tråkighet' drabba 'gänget' eller åtminstone delar av det. Det är då det gäller att komma igång med något av egen kraft. Oftast handlar det om ett ganska rutinmässigt förlopp: först en känsla av att ingenting tycks hända, därefter en stark läng-

Figur 2: Fäladstorget i centrumanläggningen

Innerstadens interaktionsplatser öppnar för oväntade möten ...

... och möjligheter att visa upp sig för en publik.

På sådana platser kan både åskådarrollen och aktörsrollen stimuleras och utvecklas.

tan efter att något ska hända och slutligen, om ingenting händer, så gör man så att något händer, oavsett vad det är. Det kan vid sådana tillfällen vara mer eller mindre omöjligt att låta bli att utforska den närmaste omgivningen på ett mera närgånget och handgripligt sätt. De tar för sig, testar inredningens hållbarhet och sammansättning, flyttar runt saker som är avsedda att stå på en viss plats, undersöker om de kan användas på annat sätt och för andra ändamål än de ursprungligen var avsedda för.

Torget erbjuder en mängd möjligheter och rekvisita som t. ex. bänkar, blomsterlådor, papperskorgar etc. Själva torgytan kan ibland bli en perfekt scen för diverse uppträdanden både inför kamraterna och eventuella förbipasserande. Då uppstår det som Goffman kallar ett 'on stage' beteende. Pojkarna försöker väcka flickornas uppmärksamhet genom diverse upptåg och fysiska aktiviteter. Flickorna svarar antingen genom att visa sig ointresserade, eller genom egna upptåg. Skulle någon obekant råka passera förbi spannar man blicken i henne/honom eller ropar och kommenterar högljutt. Beteendet och handlingsmönstret modifieras och omvandlas beroende på hur omgivningen, publiken reagerar. En del av dessa moment kan också utvecklas till rena tävlingar om vem som t. ex. kan klättra upp på taket snabbast eller vem som kan sparka närmast en papperskorg utan att träffa den. Naturligtvis händer det ibland att någon, till kamraternas förtjusning, misslyckas och papperskorgen åker i backen. En sådan handling kan sedan bli föremål för spydiga kommentarer och samtal under flera dagar. Här är det just ungdomarnas rörelser och handlingsmönster som ger platsen nytt innehåll och en alternativ betydelse. Vid den här typen av oförutsedda händelser är det viktigt med smitvägar och reträttplatser. Också i detta avseende har torget flera kvaliteter. Från bänken vid kiosken har man inte bara god överblick över vad som sker ute på torget. Man kan också kasta en blick in i någon av de smala entrégränderna för att se vem som eventuellt närmar sig den vägen. Och skulle något oväntat inträffa som innebär att man hastigt måste lämna torget så finns flera alternativa vägar att ta.

Detta är ett bra exempel på hur en offentlig plats 'privatiseras' och omvandlas till ungdomarnas eget 'vardagsrum' (home-territory). Med Goffmans termer skulle man kunna säga att de genom att uppträda i backstage stil, skär av en bit av den främre regionen, och gör den till back stage. Centrum omvandlas till periferi. De kontrollerar på olika sätt

(genom språk, handlingsmönster, utseende och 'osynliga' regler) tillträdet till området. Vuxna och andra förbipasserande känner sig ofta utestängda och besvärade i den här situationen. För vem vill passera genom någons vardagsrum på väg till pressbyråkiosken.

Den här platsen utgör vad man också skulle kunna kalla ett *stamställe*, dvs. en centralt belägen plats on stage, som periodvis ockuperas av en grupp ungdomar och omvandlas till deras eget privata hemområde, back stage. Gränsen för detta stamställe är flexibel och tänjbar och beror bl a på hur många ungdomarna är. Vid enstaka tillfällen då de är tillräckligt många för att kontrollera och dominera hela torget kan man säga att stamställets yttre gränser sammanfaller med torgets. Vid andra tillfällen, när de bara är några stycken, omfattar stamstället bara området kring bänken utanför pressbyråkiosken. Gränsen är ofta osynlig för utomstående. En och samma plats kan laddas om och fungera som 'stamställe' för någon och 'offentligt område' för andra.

Ungdomar i det offentliga rummet

Det faktum att ungdomar nyttjar offentliga platser för att mötas, visa upp sig och pröva omgivningens reaktioner, är inte särskilt nytt. Så har det varit sedan lång tid tillbaka. Om vi bara håller oss till 1900-talet har såväl 20-talets swingpjattar, 50-talets raggare (huvudsakligen manliga kulturer) som 70-talets punkare (könsblandade kulturer) i denna mening varit offentliga grupperingar inom ungdomskulturen. Det som däremot kan ses som (sen)moderna fenomen är för det första att det offentliga stadslivet har ändrat karaktär och innehåll och för det andra att det i så hög grad bärs upp av *alla* kategorier ungdomar. Det som är 'nytt' är också att flickorna i allt högre grad tar de offentliga rummen i anspråk. Informella gruppsammanslutningar bland ungdomar i städerna, hade tidigare en mera utpräglad klassmässig och territoriell karaktär och bestod nästan uteslutande av unga pojkar från städernas undre skikt. De var ofta kriminellt belastade till följd av sin utsatta sociala position. Dessa revirgång blev extra tydliga och framträdande under Extremsituationer. 'Wilde Cliquen' i Berlin och 'Hooligans' från London, hade t. ex. sin storhetstid under perioder med stor arbetslöshet (Mitterauer 1988). Inom de folkliga klasserna har det således mest handlat om att lära sig leva med och ta för sig av gatans tuffa och hårda regler (street wise), medan det för de mera besuttna gruppernas

ungdomar mest har handlat om hur man håller sig därifrån (street competence).

Den historiska utvecklingen har å andra sidan också lett fram till uppkomsten av nya offentligheter, nya stadsrum, som köpcentra, gallerior, idrottsanläggningar etc. och därmed nya möjligheter och frirum att erövra och ta i besittning (Bergman 1988, 1991). Trots att dessa miljöer är hårt kontrollerade, både vad gäller tillgänglighet och användning, kommer de ju även de unga tillgodo. Man kan lite förenklat säga att vi har fått en uppdelning av staden i en innerstadsdel som kännetecknas av mångfald och blandning av aktiviteter och händelser samt en ytterstadsdel som till sina funktioner är renodlad och minutiöst planerad, antingen det gäller ett industriområde eller ett bostadsområde. Historiskt motsvaras detta av övergången från kvartersstaden till den funktionsuppdelade staden⁸. Men eftersom ungdomar i tonåren helst söker sig till platser där det händer något och där de kan 'vara med i svängen', dras de ofta in mot stadens eller stadsdelens centrala delar. I den här meningen växer dagens ungdom inte upp i staden, som 30-talets ungdomar gjorde, utan vid sidan av den i efterkrigstidens avskilda förortsområden. Den här utvecklingen har inneburit att vi har fått en ökad polarisering mellan förort och innerstad, mellan centrum och periferi.

Förhållandet mellan centrum och periferi

Förortens rumsliga upplösning och sociala organisation gör att ungdomar blir mer utsatta och exponerade i denna miljö än vad t. ex. ungdomar i innerstaden blir. Dessa är på ett helt annat sätt integrerade i gatuoffentligheten. Detta innebär olika krav på förtrogenhet med platser och rum i innerstad respektive förort. Innerstaden erbjuder en lång rad möjligheter som inte går att få i förorten. Om man med utgångspunkt från Goffman (1988) påstår att frirummen i förorten fungerar som reträttplats 'back stage', innebär vistelsen i innerstaden snarare konfrontation och uppvisning 'on stage'. Där finns rytmen och pulsen, folklivet och de vuxnas värld (åtminstone under affärstid). Där finns också nöjeslivet, som ungdomar i den här åldern ofta är utestängda ifrån, och det kommersiella utbudet av fritidsaktiviteter. Men vistelsen i innerstaden innebär inte enbart att befinna sig 'on stage'. Här finns ju också olika möjligheter att dra sig undan till mera skyddade och dolda platser av 'back stage' karaktär, t. ex. parker, gränder, bakgårdar eller

favoritkaféet. En annan intressant egenskap hos innerstadsmiljön är att den genom sitt mångfald av aktiviteter och platser ger särskilda möjligheter till snabba förflyttningar mellan 'on stage' och 'back stage' regioner.

Betraktar vi relationen mellan förort och innerstad utifrån ungdomarnas perspektiv, närmar vi oss något som skulle kunna kallas det "existensiella rummet", dvs. en syn på staden som en sfär av flera sammanlänkande rum, vilka fyller viktiga funktioner i utvecklingsprocessen under tonåren. Även om det utifrån ett genusperspektiv går att se vissa skillnader mellan centrum och periferi, t. ex. att flickorna i större utsträckning dras till butikerna i centrum, medan förortens mellanrum kanske bättre låter sig utnyttjas för pojkäventyr, kan bägge fungera som viktiga existentiella rum.

De tre kategorierna kamratorienterade, föreningsorienterade och hemorienterade ungdomar som jag tidigare urskilt, förhåller sig olika till förorten respektive innerstaden. *De kamratorienterade ungdomarna* har som vi har sett ett nära och intimt förhållande till den lokala miljön. Vid de enstaka tillfällen då de söker sig ner i innerstaden, känner de sig mera osäkra som grupp. Här konfronteras de med andra grupper av ungdomar som också gör anspråk på gatan och de offentliga rummen. Här kan de inte, utan risk för sammanstötningar med andra grupper, uppträda på det utåtriktade sätt och med den självsäkerhet som de gör i förorten. Gängets vistelser i innerstan kännetecknades av ett spontant kringflackande på gator och torg. Flickorna tar gärna varuhus och andra köpmiljöer i besittning⁹. Genom att stundtals omvandla delar av den offentliga miljön efter egna behov, skapar de också sina speciella reträttplatser och frizoner där de kan känna sig skyddade från omvärldens insyn och kontroll och där de kan pröva olika stilar och uttrycksformer.

De föreningsorienterade ungdomarna är i hög grad engagerade i verksamheter som ligger utanför grannskapet. Detta ger dem en helt annan rumslig erfarenhet och orientering. Besöken på nya platser och återkomsten till tidigare besökta ställen, förser dem med ett utbud av nya rum och platser att utforska och ta i besittning. De skaffar sig tidig omvärldsorientering och rumslig erfarenhet. Man skulle kunna säga att de utvecklar konsten att utnyttja rum när de dyker upp. Det spelar inte så stor roll vilken stad eller plats de åker till. De blir innerstadens urbana innovatörer. De ser innerstaden som en miljö att vistas i – en plats som man uppehåller

sig mera kontinuerligt i, framför allt för att umgås och träffa sina kamrater. Innerstaden fungerar för dem på ungefär samma sätt som förorten fungerar för de mera lokalt orienterade ungdomarna. *De hemorienterade* är, i jämförelse med de båda andra grupperna, betydligt mera försiktiga i sitt bruk av såväl grannskapets som innerstadens olika miljöer. Besöken i innerstaden görs ofta tillsammans med bästa kamraten eller med föräldrarna och betraktades mer eller mindre som tillfälliga avbrott i vardagsrutinerna. Det kan handla om att följa med föräldrarna på shoppingrunda, gå på bio med bästa kompis eller vid enstaka tillfällen gå på ett diskotek eller liknande. Detta skall inte tolkas som att de hemorienterade ungdomarna saknar omvärldsorientering eller har sämre förutsättningar att bli vuxna eftersom de inte utnyttjar rummet i samma utsträckning som andra. De skaffar sig snarare dessa erfarenheter på annat sätt, t. ex. genom ett flitigt utnyttjande av media och andra virtuella företeelser. Såväl TV-tittande som ett flitigt läsande av böcker och serietidningar, liksom användande av olika typer av äventyrsspel och lekar ger en form av omvärldsorientering, som ofta dessutom bearbetas och diskuteras inom familjen eller i kamratkretsen. Hemdatörer, äventyrsspel och videor, i kombination med den nya interaktiva mottagnings- och bearbetningstekniken, lägger idag grunden för en ny form av kreativt symboliskt arbete som ibland har utnämnts till den nya folkkulturen (Willis 1990). Inom ramen för denna överförs, bearbetas och omvandlas den kommersiellt producerade och förmedlade kulturen till nya individuellt anpassade former och uttryck. Bärarna och utvecklarna av denna nya folkkultur återfinnes till stor del inom den hemorienterade ungdomskategorin.

Innerstaden med sina offentliga och halvoftentliga rum fyller alltså flera olika funktioner för ungdomarna. Dels handlar det om platser och sammanhang där man kan vara anonym, framträda inför en publik och pröva olika handlingar, stilar och beteenden. Dels handlar det om platser där man fritt kan ströva runt, 'doppa sig' i det offentliga livet och som åskådare bara betrakta andra människor, såväl vuxna som andra ungdomar. Oavsett om det är som åskådare eller aktör man uppträder, är det samspelet med vuxenvärlden som står i fokus.

Relationen förort – innerstad blir både tydlig och motsättningsfylld, samtidigt som denna rumsliga uppdelning tenderar att spela allt mindre roll i vårt mediapåverkade

samhälle. De flesta ungdomar har idag en internationell ungdomskultur att jämföra och identifiera sig med. Denna ungdomskultur är i hög grad (stor)stadsorienterad. På ett plan innebär detta att förortslivet kan upplevas som mer begränsat och otillräckligt. Livet i innerstaden symboliserar ju det moderna och spännande: mötet med främlingar, anonymiteten i förhållande till hem och skola och kontakten med den internationella ungdomskulturen. Samtidigt är förorten och livet i mindre samhällen också i hög grad påverkad av vad som sker i världens olika metropoler – ett faktum som nästan tenderar att utplåna de lokala karaktärsdragen. Detta skapar ett dynamiskt spänningsförhållande mellan centrum och periferi, mellan förort och innerstad, som innebär att de traditionella föreställningarna utmanas och ifrågasätts. Utifrån ungdomarnas perspektiv kan detta mycket väl innebära att periferin görs till centrum och centrum till periferi.

Mellanrummens mångfald och oklarhet

Mångtydigheten och oklarheten i den till synes välplanerade och funktionsuppdelade stadsdel som Norra Fälleden utgör, ligger i mellanrummens natur. Bestämda platser och för 'gänget' viktiga 'nischer' används oavbrutet för att inge en känsla av att man funnit intressanta ställen där man kan råda över sig själva utan insyn och kontroll från vuxenvärlden¹⁰. Det kan vara ytor som är övergivna och tömda på innehåll. En slags ingenmansland eller vita fläckar i gränzonen mellan stad och land. De blir till en slags 'kalhyggen' både i fysisk och mental mening. Men mellanrummen kan som vi har sett också fungera som förbindelselänkar mellan olika rum, dit all möjlig energi sugts just därför att det handlar om ambivalenta territorier där olika aktiviteter och brukare konfronteras. Det intressanta är att det verkar vara just i stadens periferi, i gränzonen mellan förort och innerstad, som dessa rum får sin största betydelse.

Dessa platser är speciellt viktiga för de unga eftersom de i större utsträckning än andra är hänvisade till bostadsområdets utemiljö. Svårigheten att dra sig undan vuxenvärldens insyn och kontroll i de egna förehavandena förstärks i den här typen av miljö. 'Understimuleringen' av intryck gör att ungdomarna måste ta egna initiativ för att få någonting att hända. Men de kan inte påverka och förändra miljön, utan att också överskrida den ordning och de informella regler som gäller på platsen. Det är ofta då de kom-

Mellanrummen kan fungera som förbindelselänkar mellan olika rum, dit all möjlig energi sugts just därför att det handlar om ambivalenta och mångtydiga platser.

mer i konflikt med omgivningen, som t. ex. när gatan används som 'lekplats' eller 'arena' för olika aktiviteter. Alternativet är naturligtvis att söka sig bort från den här typen av ensidiga och förutsägbara miljöer, till mera mångsidiga och folktäta innerstadsmiljöer där de kan vara anonyma och där det oväntade när som helst kan dyka upp

Avslutning

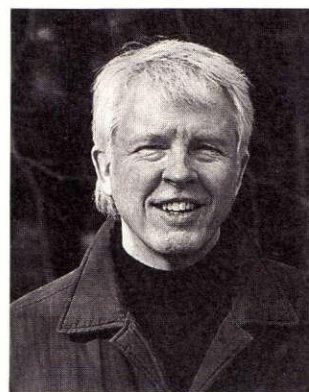
Det är således i hög grad mellanrummen och de övergivna platserna – de som är tömda på innehåll – som lockar de unga. Dessa platser kan lätt omvandlas, ges nya symboliska innebörder och fyllas med nytt spännande innehåll. Men de unga söker sig också till gatans anonyma offentlighet, både för att visa upp sig för en okänd publik och för att dra sig undan föräldrar och skola i förorten. Genom att på detta sätt växla mellan backstage och onstage, mellan förort och innerstad och mellan rollen som publik och aktör, utvecklar de unga föreställningen om sig själva, både som grupp och som enskilda individer. Att hitta platser och rum för denna process blir särskilt viktigt i tider då identiteten och självbilden måste skapas av ungdomarna själva. Framtiden är inte längre given eller ens förutsägbar, den måste skapas av ungdomarna själva. Stadens olika rum och platser blir till scener där detta identitetsarbete kan försiggå som en del i den läroprocess som går ut på att de unga succesivt skall integreras i vuxenvärlden.

Den typ av platser och rum som de söker sig till går inte att planera. De måste formars och utvecklas av ungdomarna själva. Vad vuxenvärlden kan göra är att utveckla förhållningssätt som underlättar denna process. Det är t. ex. viktigt att värna om de reträttplatser, frizoner och mellanrum backstage som idag är hotade till följd av nedskärningar av resurser och bristande planering. Kanske handlar det om att i någon mening försöka undvika planering, att lämna vissa platser och rum orörda. Det kan också handla om att i planeringen undvika ensidighet och förutsägbarhet och istället eftersträva mångtydighet och oklarhet i rummets utformning. Är det kanske bristen på fantasi och avsaknad av 'pojkdrommar' bland vuxna som leder till oförståelse och bristande engagemang i dessa frågor? Hur som helst, ungdomarna använder den of-

fentliga miljöns olika platser och rum inte bara som ställen att vistas på, utan också som platser där de kvalificerar sig för ett liv som vuxna. Staden som 'det existentiella rummet' består i ungdomarnas ögon av en sfär av flera sammanlänkande platser, som var och en fyller olika funktioner i utvecklingsprocessen under tonåren. Även om mycket pekar på att pojkarna i allt högre grad söker sig tillbaka till den privata sfärens informationsteknologiska rum och möjligheter, utgör fortfarande gatan och det offentliga rummet deras huvudsakliga arena och mötesplats. När dessutom flickorna i allt större utsträckning också tar dessa rum i besittning, blir det ännu mera angeläget att väcka 'pojkdrommarna' till liv igen och använda fantasin och skaparkraften till att värna om de offentliga rummen som platser att växa och utvecklas i.

Noter

1. Jag använder termerna 'gatan' respektive 'det offentliga rummet' i stället för 'offentlighet' när jag beskriver de allmänna, öppna och tillgängliga platser som ungdomarna söker sig till. Att jag har valt att undvika termen 'offentlighet' beror främst på att många s. k. offentliga platser i själva verket är privatiserade (privat ägda, kontrollerade och förvaltade), samt på det faktum att många människor p. g. a. ålder, etnicitet, kön etc. är utestängda från dessa platser. Se mera härom i Lieberg (1993).
2. Termen har jag hämtat från Norberg-Schulz (1980).
3. Undersökningen genomfördes 1989-91 och finns redovisad i sin helhet i boken *Att ta staden i besittning. Om ungas rum och rörelser i offentlig miljö* (Lieberg 1992).
4. En utförligare redovisning och diskussion av metoder och tillvägagångssätt finns redovisad i metodappendix i Lieberg (1992).
5. Den här typen av frågor utvecklas mera i artikeln *Att forska om ungdom. Om kunskapsökande och reflexivitet bland deltagande ungdomsforskare* (Lieberg, 1994).
6. Det är naturligtvis viktigt att påpeka att ovannämnda typfall är en förenkling och att de flesta ungdomar inte kategoriskt kan hänföras till varken den ena eller andra av dessa grupperingar. Dessutom finns det enstaka ungdomar och grupper som inte stämmer in på någon av beskrivningarna t. ex. de extremt isolerade och tillbakadragna, de tungt socialt och kriminellt belastade, samt enstaka grupper av ungdomar som av etniska, religiösa eller sociala skäl är speciellt svåra att få kontakt med.
7. Dessa frågor utvecklas mera i *Ungdomarna, staden och det offentliga rummet* (Lieberg 1993).
8. Se t. ex. Franzén (1987).
9. Se mera härom i *Vi ses på Domus. Om varuhuset som ungdomsmiljö* (Lieberg 1991).
10. Att barn och ungdomar gärna söker sig till odefinierade rum är inte någon ny tanke i forskningssammanhang. Se t. ex. Cooper-Marcus (1974), Björklid (1982), Roos (1986), Werner (1985, 1988) och Skantze (1989).

Mats Lieberg
Byggnadsfunktionslära
Lunds universitet

Litteratur

- BERGMAN, BOSSE (1988): "Glasrum som stadsrum", *Arkitektur* nr 2:1988
- BERGMAN, BOSSE (1991): "Från storstadspessimism till stads-livsidealens renässans", i Bergman, Hjärne och Olsson (1991) *Stadsliv och grannskap*. Gävle: Statens Institut för Byggnadsforskning.
- BJÖRKLID, PIA (1982): *Children's outdoor environment*. Stockholm: Institute of Education (studies in education and psychology II).
- COOPER MARCUS, CLARE (1974): "Children's play behavior in low-rise inner city housing development", i D. Carson (red): *Man-environment interactions*. Stroudsburg: Hutchinson and Ross.
- CORRIGAN, PAUL (1979): *Schooling the Smash Street Kids*. London: The Macmillan Press LTD.
- FRANZÉN, MATS (1987): "Staden som livsvärld och system – mellan ångest och helhet av maxima" i Bergryd (red): *Den sociologiska fantasin. Teorier om samhället*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- GOFFMAN, ERVING (1988): *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. Simrishamn: Rabén & Sjögren.
- LIEBERG, MATS (1991): "Vi ses på Domus. Om varuhuset som ungdomsmiljö", i Löfgren & Norell (red): *Att förstå ungdom. Identitet och mening i en föränderlig värld*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- LIEBERG, MATS (1992): *Att ta staden i besittning. Om ungas rum och rörelser i offentlig miljö*. Lunds universitet: Inst. för byggnadsfunktionslära. Diss.
- LIEBERG, MATS (1993): "Ungdomarna, staden och det offentliga rummet", i Fornäs, Boëtius och Reimer (red): *Ungdomar i skilda sfärer*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- LIEBERG, MATS (1994): "Att forska om ungdom. Om kunskapssökande och reflexivitet bland deltagande ungdomsforskare", i Fornäs m fl. (red): *Ungdomskultur i Sverige*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- LOFLAND, LYN (1973): *A World of Strangers. Order and Action in Urban Public Space*. Illinois: Waveland Press.
- MITTERAUER, MICHAEL (1988): *Ungdomstidens sociala historia*. Göteborg: Röda bokförlaget.
- NORBERG-SCHULTZ, CHRISTIAN (1980): *Genius Loci. Towards a phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.
- ROOS, HANS-EDVARD (1986): *Vandalism i storstad och glesbygd*. Stockholm: Liber Förlag.
- SKANTZE, ANN (1989): *Vad betyder skolhuset? Skolans fysiska miljö ur elevernas perspektiv studerad i relation till barns och ungdomars utvecklingsuppgifter*. Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen.
- WHYTE, WILLIAM FOOTE (1981): *Street Corner Society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- WERNER, KARLA (1985): "Ungdomskultur och boende", i *Forskare om boende, samhälle och välfärd*. Stockholm: Byggnadsforskningsrådet.
- WERNER, KARLA (1988): *Mer än tak över huvudet*. Stockholm: Byggnadsforskningsrådet.
- WIKSTRÖM, TOMAS (1994): *Mellan hemmet och världen*. Stockholm/Stehag: Symposion Graduale.
- WILLIS, PAUL (1990): *Common Culture*. London: Open University Press.
- ZIEHE, THOMAS (1989): *Kulturanalyser. Ungdom, utbildning, modernitet*, Stockholm: Symposion förlag.